

3 Publikace výsledků výzkumu

garant: Matěj Myška

Poznámky úvodem: Zveřejňování (publikace) osobních údajů je považováno za zpracování osobních údajů ve smyslu § 4 písm. e). Dle § 5 odst. 4 ZOOÚ správce musí být po celou dobu zpracování schopen prokázat, že mu subjekt údajů ke zpracování poskytl svůj souhlas.

Zpracování cizích fotografií do audiovizuálních prezentací, jakož i její užití v publikacích, je užitím díla v autorskoprávním slova smyslu, k němuž je potřeba souhlasu autora. Bez jeho souhlasu lze takto dílo (fotografii) užit pouze v rámci citační licence dle § 31 AutZ odst. 1 písm. a) či b). Takováto citace musí být v souladu s poctivými zvyklostmi a v rozsahu vyžadovaném konkrétním účelem (k demonstraci způsobu života nějaké etnické skupiny stačí pouze jeden snímek, zařazení celého pásma uměleckých fotografií by bylo nad rámec citační licence). Obecně je ale být při užívání cizích fotografií obezřetný protože AutZ výslovně nezná „vizuální“ citaci.

Mohu publikovat data, fotografie a záznamy z výzkumu, pokud výzkum proběhl bez vědomí informanta?

Dle § 12 odst. 1 OZ mohou být „*písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkající se fyzické osoby nebo jejich projevy osobní povahy... pořízeny nebo použity jen s jejím svolením.*“ Tyto však lze (s výjimkou písemností osobní povahy) pořídit či použít pro vědecké účely na základě zákonné licence v § 12 odst. 3 OZ a to pouze přiměřeným způsobem. Ani takové použití však nesmí být v rozporu s oprávněnými (osobnostními a majetkovými) zájmy takové fyzické osoby – vždy tak musí být šetřena důstojnost osoby.

V případě výzkumu ale lze důvodně očekávat jistou systematičnost zpracování údajů, pomocí kterých lze informanta určit. Pak se jedná o zpracování osobních údajů, které ovšem nelze realizovat bez souhlasu subjektu údajů (informanta), pokud se nejedná o níže uvedenou výjimku. ZOOÚ dále výslovně přikazuje v § 5 odst. 1 písm. g) shromažďovat osobní údaje pouze otevřeně a zároveň zakazuje shromažďovat údaje pod záminkou jiného účelu nebo jiné činnosti. Nelze tedy realizovat pokoutný výzkum. Bez vědomí informanta lze ovšem zpracovávat (tedy i zveřejňovat) osobní údaje, které byly oprávněně zveřejněny (např. v obchodním rejstříku, registru kandidátních listin pro volby v periodickém tisku (zákon č. 46/2000 Sb.) I přes tuto zákonnou výjimku je opět nutno při takovém zpracovávání šetřit práva dotčených subjektů údajů a dbát na jejich práva na ochranu soukromého a osobního života.

Jak musí být případný souhlas s publikováním takových dat formulován?

Následný souhlas se zpracováním osobních údajů (a tedy jejich publikací) možný není – zpracovatel porušil své povinnosti již samotným započítáním zpracování osobních údajů, k němuž nebyl oprávněn (pro odvrácení právních následků by

takový souhlas bylo nutno antidatovat – taková praxe je ale mimo platná právní pravidla)

Souhlas se zpracováním osobních údajů (publikováním) ex ante je obecně vhodné formulovat dostatečně široce, ale zároveň konkrétně, tedy že informant souhlasí s užitím údajů pro určitý (vědecký/výzkumný) účel a s jejich zveřejněním v adekvátních publikacích/periodicích.

Ochrání mne takový souhlas při změně názoru informanta?

Změnu názoru budeme logicky chápat jako odvolání souhlasu se zpracováním osobních údajů (nejedná se o nesouhlas se zpracováním osobních údajů – to je specifický institut vztahující se jen ke zpracování osobních údajů za účelem nabízení obchodu nebo služeb subjektu údajů).

Ač není tato otázka explicitně českým právem řešena, lze z obecných občanskoprávních předpisů dovodit, že odvolání souhlasu možné je, neboť není zakázáno. Rozhodující je, na jakou dobu byl souhlas udělen. Pokud byl udělen na specificky určenou dobu (např. do doby publikace), lze považovat předčasné odvolání souhlasu za rozporné s dobrými mravy (zpracovatel důvodně očekává možnost dosažení zamýšleného účelu, za kterým údaje zpracovával). Je-li souhlas udělen na dobu neurčitou, lze očekávat změnu přesvědčení subjektu údajů.

Účinky takového odvolání by ale nastaly až od jeho učinění – již publikované výsledky před odvoláním by byly ošetřeny účinným souhlasem k době publikace. Po odvolání by ale již nešly tyto údaje dále zpracovávat, tedy ani dále publikovat.

Ochrání mne souhlas od informanta, pokud po jeho smrti pozůstalí budou odlišného názoru?

Nakládání s osobními údaji zemřelých osob se nepovažuje za jejich zpracování dle ZOOÚ (viz Stanovisko ÚOOÚ č. 4/2012). Pozůstalí tedy nemají na takové operace s osobními údaji žádný přímý vliv a osobní údaje získané za života informanta s jeho souhlasem lze nadále zpracovávat.

V obecné občanskoprávní rovině (§ 15 OZ) přísluší uplatňovat právo na ochranu osobnosti manželům nebo partnerovi a dětem zemřelého, a není-li jich, jeho rodičům. Je nerozhodné, zda k zásahu do osobnostních práv došlo ještě za života nebo až po smrti informanta. V souvislosti s touto problematikou je nutno upozornit i na „druhou stranu mince“. Pokud zemřelá osoba v závěti nesouhlasila s nakládáním se svými projevy osobní povahy (deníky, poznámky, zápisky), nelze tento nesouhlas nahradit po její smrti souhlasem pozůstalých.

Je přenositelný? Mohu takový souhlas postoupit třetí osobě, pokud tato možnost není součástí souhlasu informanta? Mohu takový souhlas postoupit instituci, pokud tato možnost není součástí souhlasu informanta?

Souhlas je převoditelný, pouze pokud byl subjekt údajů o tomto dopředu informován a s příslušnou další institucí (zpracovatelem) uzavřena smlouva o zpracování osobních údajů. Tato musí být písemná a dle § 6 ZOOÚ v ní musí být zejména výslovně uvedeno, v jakém rozsahu, za jakým účelem a na jakou dobu se uzavírá a musí obsahovat záruky zpracovatele o technickém a organizačním zabezpečení ochrany osobních údajů.

Mění se něco s možností publikovat data v případě jejich odlišnosti podle toho, zda se jedná o data o informantovi a jeho majetku, zda se jedná o data o třetí osobě a jejím majetku, zda se jedná o data o právnickém subjektu a jeho majetku?

Veškeré publikování získaných údajů je třeba mít pokryto adekvátním souhlasem, případné osobní údaje dalších osob nelze proto dále zpracovávat a tedy ani publikovat.

Informace o právnických osobách nejsou osobními údaji, mohou ale být chráněny dle příslušných ustanovení obchodního zákoníku (obchodní tajemství, obchodní firma) nebo obecně dle § 19b OZ – ochrana proti neoprávněnému užívání názvu právnické osob, případně před neoprávněnými zásahy do dobrého jména právnické osoby).

Mohu publikovat data, fotografie, záznamy, které vznikly na základě výzkumu, o jehož realizaci nikdo nevěděl? (Např. pozorování, fotografování a natáčení veřejných událostí).

Zpracovávat a tedy ani shromažďovat a publikovat nelze osobní údaje osob, které s tím nesouhlasily, nota bene o jejich shromažďování nevěděly. ZOOÚ výslovně přikazuje v § 5 odst. 1 písm. g) shromažďovat osobní údaje pouze otevřeně a zároveň zakazuje shromažďovat údaje pod záminkou jiného účelu nebo jiné činnosti. Podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy lze použít bez svolení zachyceného subjektu pro vědecké účely – § 12 odst. 3 OZ, v jakýchkoliv pochybnostech ovšem budou soudy v souladu se zásadou nedotknutelnosti vykládat toto ustanovení ve prospěch zachycené osoby. Navíc takovéto pořízení musí být provedeno způsobem přiměřeným účelu – tj. pozorování a pořizování záznamů/fotografií by mělo být prováděno otevřeně a to tak, aby se potenciálně zachycená osoba mohla natáčení/vyfocení vyhnout, příp. vám přijít říct, že nechce, abyste ji fotili.

Při zúčastněném pozorování lze však nasbírat i data, které nejsou osobními údaji a tyto pak lze využít a publikovat.

Jak je to s daty získanými dříve, tedy v dobách, kdy např. neplatil zákon o ochraně osobních údajů? (tzn., jsou sesbíraná, ale neexistuje k nim písemný ani jiný souhlas, který by odsouhlasil jejich publikování.)

Osobní údaje získané bez souhlasu nelze zpracovávat a tedy ani dále (nově) publikovat.

Pokud by se publikovaná data dotýkala dětí, existuje jiný režim?

Dětem (nezletilým) přináleží stejná právní ochrana jako dospělým (dítě = fyzická osoba, tedy i subjekt údajů), přičemž hlavní zásadou je ochrana zájmů dítěte. Nezletilé v záležitostech souhlasu s publikací osobních údajů o nich zastupují jejich zákonní zástupci, tedy rodiče. Tito pak také udělují souhlas k jejich zpracování a publikaci. Právo na ochranu soukromí a na informační sebeurčení primárně však náleží nezletilému samotnému, zákonní zástupci je pouze vykonávají. Nezletilého je ale potřeba do procesu získávání souhlasu v míře odpovídající jeho vyspělosti maximálně zapojit (tzv. právo na účast). Opět lze jen připomenout povinnost stanovenou v § 10 ZOOÚ, tedy že je třeba při zpracování osobních údajů dbát na to, „aby subjekt údajů neutrpěl újmu na svých právech, zejména na právu na zachování lidské důstojnosti, a také dbát na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života subjektu údajů.“

Mění se možnosti publikace dat, pokud je získávám při výzkumu na internetu, jiných veřejně dostupných zdrojích či při výzkumu anonymních informantů (anonymní dotazník)?

Opět je třeba zkoumat, zda taková data dosahují kvality osobních údajů – tedy zda je podle nich subjekt údajů určený nebo určitelný (§ 4 písm. a) ZOOÚ). Pokud se o osobní údaje nejedná, žádný zvláštní režim ochrany se neuplatní. Stále je ovšem nutno zohlednit, zda se v takovém případě nejedná o autorská díla (fotografie, zápisky na blogu, kreativní popis nějaké situace atd.) – v takovém případě se plně uplatní autorskoprávní ochrana. Díla lze užít buď se souhlasem autora díla (§12 a 46 AutZ) nebo na základě citační licence (§ 31 AutZ). Užití na základě citační licence musí být v souladu s poctivými zvyklostmi a v rozsahu vyžadovaném konkrétním účelem (§ 31 odst. 1 písm. b) a nesmí být v rozporu s běžným způsobem užití díla a ani jím nesmí být nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora (§ 29 AutZ).

V případě, že se jedná o osobní údaje a tyto jsou zveřejněny oprávněně (!), lze je zpracovávat bez souhlasu (§ 5 odst. 2 písm. c), a to i když jsou to osobní údaje citlivé (§9 písm. g ZOOÚ). Osoba údaje zpracovávající též není o tomto zpracovávání povinna subjekty údajů informovat (§ 11 odst. 3 ZOOÚ). Při dalším zpracovávání takovýchto údajů se ale stále uplatňuje ustanovení § 10 ZOOÚ, tedy že je nutno chránit subjekt údajů tak, aby neutrpěl újmu na svých právech, zejména na právu na zachování lidské důstojnosti, a také na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života subjektu.

Změní se nějak právní okolnosti publikování dat, pokud budou upravena? Např. nebude informant přímo „citován v uvozovkách“, ale parafrázován, dojde k rozmazání, ořezu části fotografie apod.)

Opět je třeba zkoumat, zda taková data dosahují kvality osobních údajů – tedy zda je podle nich subjekt údajů určený nebo určitelný (§ 4 písm. a) ZOOÚ). I anonymizace se však považuje za zpracování osobních údajů. Problematické je

i získávání a zveřejňování nových osobních údajů z údajů již shromážděných se souhlasem (např. pokud by se ze získaných údajů daly dovodit návyky respondentů, psychologické poruchy).

Souhlas je tedy potřeba k operaci s osobními údaji, jejich publikování v anonymizované formě problematické není.

Změní se právní náležitosti publikování v závislosti na tom, o jaký druh publikace se jedná?

Jedná-li se o osobní údaje, je vždy stěžejní účel, pro který byly údaje shromažďovány a zpracovávány a s nímž byl udělený souhlas. Vědeckému účelu pak jistě odpovídá zveřejnění v rámci následujících „publikačních“ platforem:

- publikování odborné (monografie, časopisecká studie, materiálový článek, sborník)
- odborná přednáška (konference, přednáška v instituci)
- univerzitní přednáška.

Naopak publikace komerční (kniha (nevědecká), pohlednice, kalendář, formy reklamních médií) je již problematická, neboť se zde již jedná o užití údajů nad rámec účelu, pro který byla data shromážděna.

Publikace „na internetu“ je pojmem poměrně širokým – rozumně tak lze očekávat, že neproblematické bude zveřejnění v rámci odborných webových stránek, blogů – na blesk.cz by se již souhlas určitě nevztahoval.

Stejně tak vědecká licence pro pořízení a užití podobizny, obrazových snímků a obrazově a zvukových záznamů dle § 12 odst. 3 AutZ nikdy neumožňuje jejich komerční/reklamní využití. Opět taková publikace nesmí být v rozporu s oprávněnými zájmy fyzické osoby (ať již majetkovými či osobnostními).

Mění se právní režim publikování dat v závislosti na způsobu citování (tzn. 1/ pokud bude u výpovědi – parafrázované, přesně citované – poznámka se jménem informanta, 2/ jeho změněné jméno;¹⁰ 3/ pokud tomu tak nebude, ale jména informantů budou pouze v soupisu zdrojů; 4/ pokud v soupisu zdrojů budou změněná jména informantů; 5/ pokud nebudou informanti citováni vůbec?

Výpověď informanta lze asi těžko považovat za autorské dílo slovesné. Při její publikaci tedy není třeba řešit citační licenci (§ 31 AutZ). (Jiná by byla situace, kdyby se třeba jednalo o přednášku pamětníka.). Způsob odkazování na zdroj informací mění jejich kvalitu, tedy zda se jedná o osobní údaje (varianta 1 a 2 – subjekt je určitelný) anebo ne (varianta 3, 4 a 5). Samotnému publikování ovšem předchází shromáždění výpovědi a případně jejich anonymizace, které již ale zpracováním osobních údajů budou a je k nim potřeba opatřit si souhlas (v kterém je subjekt údajů informován, že údaje budou shromážděny pro vědecký účel a že budou výstupy publikovány).

¹⁰ Někdy je i přes anonymizaci informant ztotožnitelný díky doplňkovým údajům jako místo narození, věk, vzdělání apod.